

Urheilun pyramidimalli liikuntakulttuuristen tulkintojen ja ymmärrysten kehysrakenteena valtion liikuntapoliittisissa asiakirjoissa

Kati Lehtonen

Liikuntakulttuuri muuttuu ja muuntuu monin tavoin, mutta liikuntajärjestöjen tuottama rakenne näyttää edelleen julkisen politiikan näkökulmasta katsottuna varsin hegemoniselta. Tässä artikkelissa tarkastellaan liikuntakulttuuriin liittyviä tulkintoja ja ymmärryksiä suhteessa vallitsevaan rakennekäsitykseen. Tarkastelussa on myös tulkintojen ja ymmärrysten ajallinen muutos. Aineistona ovat liikuntapoliittiset asiakirjat vuosilta 2007–2018.

Tässä artikkelissa tarkastellaan liikuntapoliittisissa asiakirjoissa vuosina 2007–2018 tuotettuja ymmärryksiä ja tulkintoja liikuntakulttuurista sekä sitä, miten nämä tulkinnat ja ymmärrykset suhteutuvat liikunta- ja urheilujärjestelmän perusrakenteena pidettyyn niin kutsuttuun pyramidimalliin, joka konkretisoituu liikuntajärjestöjen organisoima-

na toimintana. Artikkelissa ei tehdä käsiteanalyysia liikuntakulttuurista tarkastelemalla mitä liikuntakulttuuri on (vrt. Pirnes & Tiihonen 2010; Tiihonen 2014) tai analysoida liikuntakulttuurissa tapahtuvia sisällöllisiä muutoksia (esim. Itkonen 1996; Kokkonen 2015; Tähtiinen ym. 2002; Zacheus 2008). Fokus on siten siinä, mitä ja minkälaisia asioita lii-

kuntakulttuuriin yhdistetään ja mihin asiayhteyksiin liikuntakulttuuri asiakirjoissa liitetään. Näin sekä tuotetaan uusi näkökulma liikuntakulttuuria käsittelevään tutkimukseen että empiirisesti lähestytään aihetta uudesta perspektiivistä. Koska aineisto kattaa hieman yli kymmenen vuoden aikaperiodin, asiakirjoista on jäljitettävissä myös tulkinnoissa

mahdollisesti tapahtuvia muutoksia tai pysyvyyksiä.

Liikuntakulttuurilla tarkoitetaan artikkelissa erilaisista arvoista, toimintatavoista, liikuntatottumuksista ja fyysisen aktiivisuuden muodoista (esimerkiksi kuntoliikunta tai huippu–urheilu) koostuvaa kokonaisuutta, johon osallistutaan esimerkiksi omakohtaisen liikumisen, harrastuksen, vapaaehtoistoiminnan, huippu-urheilun, ansiotyön tai urheilun seuraamisen ja kuluttamisen kautta. Liikuntakulttuuri käsitteenä yhdistää liikuntaa ja urheilua harrastavat, sitä seuraavat ja sille merkityksiä antavat toimijat toisiinsa (ks. Tiuhonen 2014).

Liikunta- ja urheilujärjestelmän rakenteena usein kuvattu pyramidimalli on tyypillinen myös muissa Pohjois- ja Länsi-Euroopan maissa (European Commission 2007). Tässä tutkimuksessa pyramidimallia käytetään jäsentämään tutkimuksellisesti liikunta- ja urheilujärjestelmän rakenne huolimatta siitä, että käytännössä järjestelmässä löytyy eri tasojen risteävyyksiä, verkostoja tai toimintasuhteita. Pyramidimalli kuvaa erityisesti paikallisen ja kansainvälisen välisen liikunnan järjestötoiminnan yhteyttä, mutta myös visuaalisesti näkymää perustaltaan vahvasta rakennelmas- ta (vrt. Lehtonen 2020). Pyramidimallin perusta on paikallisesti toimivissa urheiluseuroissa, joista muodostuu laaja ja

määrällisesti runsas perusta pyramidin toiminnalle. Urheiluseurat muodostavat jäsenyyksien kautta kansalliset eri urheilulajien lajiliitot kuten esimerkiksi jääkiekko- tai palloliiton. Joillakin lajeilla on yhä edelleen olemassa myös alueellisia tai piirikohtaisia järjestöjä. Eri lajien kansalliset liitot ovat puolestaan jäsenenä kansainvälisissä lajiliitoissa. Kunkin lajin kansainväliset liitot ja järjestöt edustavat pyramidin kärkeä. Niitä on lukumääräisesti olemassa pääsääntöisesti yksi. Vertikaalinen yhteys pyramidimallissa perustuu jäsenyyksiin urheiluseurojen, lajiliittojen ja kansainvälisten organisaatioiden välillä sekä demokraattisesti valittuihin toimielimiin (Lehtonen & Mäkinen 2020).

Samaan rakenteeseen perustuu myös olympialiikkeen toiminta. Lajiliitot ovat Suomen Olympiakomitean jäseniä, joka on Kansainvälisen Olympiakomitean jäsen. Suomen Olympiakomiteaa voi pitää myös kansallisesti merkittävimpänä institutionaalista valtaa käyttävänä liikuntajärjestönä (ks. Lehtonen 2017a; 2017b; 2020). Vaikka pyramidimallin toiminnallisena perusajatuksena on kansalaisjärjestöjen vahva autonomia urheilun toteuttajina, valtionohjaus on vahvaa. Tähän perustuu myös artikkeliin valittu näkökulma – julkinen liikuntapolitiikka. Se tarkoittaa valtion yhdessä sidosryhmien kanssa liikuntakulttuu-

rille kohdistamia tavoitteita ja politiikka-toimia sekä toimijoita.

Suomessa liikunnan ja urheilun valtionrahoitus koostuu lähes yksinomaan rahapelituotoista, joita tuloutetaan edunsaajille opetus- ja kulttuuriministeriön jakamina erilaisina valtionavustuksina vuosittain noin 150 miljoonaa euroa. *Liikuntalain* (390/2015) mukaisesti opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa liikuntapolitiikan yleisestä johdosta, yhteensovittamisesta ja kehittämisestä sekä liikunnan yleisten edellytysten luomisesta valtionhallinnossa. Valtion tulee tehtävää hoitaessaan olla tarpeen mukaan yhteistyössä kuntien, kansalaisjärjestöjen ja muiden liikunta-alan toimijoiden kanssa. Paikallistasolla yleisten edellytysten luomisesta vastaavat kunnat.

Resurssi- ja normiohjausta käyttämällä valtio muovaa liikuntakulttuuria osana julkista politiikka sekä sisällöllisesti että rakenteellisesti. Erityisesti Pohjoismaissa liikunta ja urheilu ovat myös osa hyvinvointivaltioetosta (vrt. Tin, Telseth & Tangen 2020). Suomen liikunta- ja urheilujärjestelmä on määritelty valtion ja urheilujärjestöjen sekamalliksi (*mixed model*), koska valtiolla on vahva asema resurssiohjauksen ja lainsäädännön näkökulmasta mutta liikuntajärjestöt toteuttavat liikuntapolitiikkatoimia ja organisoitua liikuntaa ja urheilua. Järjestötoiminnan eetos ja ase-

ma järjestelmässä on vahva. (Lehtonen & Mäkinen 2020.)

Myös Euroopan Unionin liikunta- ja urheilupolitiikka perustuu ajatukseen, että urheiluseurat ja kansalliset liitot toteuttavat politiikkatoimia, liikuttavat kansalaisia ja tuottavat sisältöjä kansalliseen liikuntakulttuuriin. Urheilun rakenteellinen pyramidimalli kuvataan EU:n politiikka-asiakirjoissa käsitteellä *European Sport Model* (European Commission 2007). Suomen kansallinen liikunta- ja urheilupolitiikka, toimintatavat ja toimijat sekä niiden rakenne määrittellään siten osittain myös kansainvälisten tavoitteiden ja asiakirjojen perusteella.

Urheilujärjestelmän pyramidimalli on ollut myös pitkään kehysrakenne liikuntakulttuuria koskeville muutoksille. Liikuntapolitiikan sisällöt, tavoitteet ja toteuttajat on asetettu rakenteen sisäلتä huolimatta siitä, että pyramidi itsessään ei enää noudata kansalaistoiminnan ideaalia vaan on markkinaistunut jo 1990-luvulta lähtien (Heikkala 1998; Koski & Heikkala 1998; Lehtonen 2017a). Tämän lisäksi esimerkiksi yksityisen sektorin palveluita kuluttaa yhä suurempi osa aikuisväestöstä (European Commission 2018; Mäkinen 2019) ja kansainvälinen huippu-urheilu on erkaantunut yhä enemmän median ehdoilla toimivaksi urheiluviihteeksi

(Kolamo 2018). Julkinen sektori on puolestaan kiinnittänyt omia liikuntainterventioitaan yhä enemmän koulutus- ja kasvatusinstituutioihin (Lehtonen & Laine 2020).

Myöskään systemisesti tulkittuna urheilujärjestelmä liikuntajärjestöjen pyramidirakenteena ei enää riitä toteuttamaan kaikkia liikuntapolitiikalle asetettuja tavoitteita. Organisaatioita merkityksellisemmäksi ovat tulleet verkostot ja niiden perustana olevat toimijoiden väliset suhteet. Tällöin ajatus rakenteellisesti ja toiminnallisesti yhtenäisestä urheilujärjestelmästä ei näyttäydä enää modernina (vrt. Lehtonen 2017c). Heinemann (1989, 13–14) on tulkinnut jo 1980-luvulta alkanutta liikuntakulttuurin kehityskulkua eriytymiseksi. Sen leimallisin piirre on ollut liikunnan ja urheilun pilkkoutuminen niin organisatorisena kuin sosiaalisena ilmiönä.

Kokonaiskuva suomalaisesta liikuntakulttuurista on siis mosaiikkimaisempi kuin koskaan ennen. Myös rakenne, jossa liikuntakulttuuri uusiintuu, näyttää häilyvältä. Artikkelissa tarkastellaan ristiriitaa julkisen liikuntapolitiikan näkökulmasta. Aineistona ovat opetus- ja kulttuuriministeriön yleistä liikuntapolitiikkaa linjanneet asiakirjat (n=6), joiden avulla jäljitetään keskeiset liikuntakulttuurin muutoskohdat ja painopisteet pyramidimallin näkökulmasta. Asiakir-

jat edustavat valtion ja sen eri liikuntapolitiikkaa toteuttavien intressiryhmien yhteistä ajattelua ja kokoavat keskeiset teemat ja painopisteet vuosien 2007–2019 väliseltä ajanjaksolta.

Artikkeli etenee niin, että johdannon jälkeen määrittellään keskeiset käsitteet liikuntakulttuuri ja pyramidimalli liikuntajärjestöjen kokonaisuutena. Tästä edetään aineistoon ja menetelmiin, minkä jälkeen esitellään keskeiset tutkimushavainnot ja niiden tulkinat. Artikkelin päättyy pohdintaan ja johdopäätöksiin.

Liikuntakulttuuri käsitteenä

Liikuntakulttuurin käsitettä on pidetty vaikeasti hahmotettavana ja alati muuttavana jo siksikin, että liikkumisen tavat ja lajit muuttuvat nopeasti (vrt. Tiuhonen 2014). Myös muiden käsitteiden tavoin liikuntakulttuuri on aina tilanne- ja tapauskohtainen sekä poliittinen, mikä sekkin hankaloittaa yhtenäisen ja tyhjentävän käsitelmäärittelyn tekemistä (Itkonen 1996, 190–194). Huomionarvoista on, että liikuntakulttuurin määritelmä perustuu kuitenkin aina kokoaavaan käsitteeseen *liikunta*, joka sisältää tiettyjen syiden tai vaikutusten takia toteutettavaa fyysistä aktiivisuutta ja jota tehdään yleensä harrastuksena (ks. esim. Käypä hoito -suositukset 2015).

Toinen lähtökohta liikuntakulttuurin käsitelmäärittelylle on suomalainen käytäntö, jossa *liikunta* ja *urheilu* erotetaan toisistaan (Pirnes & Tiihonen 2010). Tällä jaottelulla on haluttu painottaa esimerkiksi urheilun kilpailullista elementtiä. Englannin kielessä sana *sport* kattaa sekä liikunnan että urheilun. Vastaavasti *physical activity* eli fyysinen aktiivisuus määrittyy sekä suomeksi että englanniksi samalla tavoin. Tässä artikkelissa liikuntakulttuuri kattaa kuitenkin myös urheilun eri piirteineen. Valinnalla halutaan selkeyttää tekstiä ja käsitellä tutkimuskohdetta mahdollisimman laajasti.

Suomessa käytettyä liikuntakulttuurin käsitettä vastaa englannissa *sports culture* tai *physical culture*. Näistä ensimmäinen painottaa näkökulmasta ja tieteenalasta riippuen esimerkiksi liikuntaa kulluttamisen ja passiivisemmän osallistumisen näkökulmasta, jolloin oma liikuminen ei ole keskeistä (vrt. Markovits & Smith 2007). Liikunnan sosiologinen, antropologinen ja historiallinen tutkimus on puolestaan painottanut liikuntakulttuurin määrittelyssä arvoja, tiettyjen kohderyhmien elämäntapavalintoja tai liikuntakulttuurin kansallisia piirteitä (Jarvie 2006, 5). Vastaavasti *physical culture*, jonka vapaa suomennos tässä artikkelissa on *ruumiin kulttuuri*, perustuu näkemykseen liikunnasta kehol-

lisena ja ruumiillisena kokemuksena. Siihen liittyvät sekä yksilön omat liikuntatottumukset ja tavat että liikuntakulttuurin tuomat sosiaaliset ja yhteisölliset aspektit. Tästä näkökulmasta katsottuna liikuntakulttuuri heijastelee vallitsevan yhteiskunnan arvoja ja arvostuksia ja sitä voi käyttää myös poliittisena instrumenttina. (Tin, Telseth & Tangen 2020.)

Pyramidimalli ja liikuntajärjestöt osana liikuntakulttuuria

Liikunta- ja urheilujärjestelmä paikallisten, kansallisten ja kansainvälisten järjestöjen yhteen kietoutumana saa Suomessa tukea edellä mainitusta liikuntalaista, jossa määritellään esimerkiksi valtion vastuut ja tehtävät liikunnan ja urheilun rahoittajana, valtionapukelpoisuudet ja liikunnan toteuttajat. Nämä komponentit luovat perustaa järjestelmän osien välisille suhteille ja niistä koostuvalle rakenteelle (vrt. esim. Ropohl 1999).

Kokonaisuutena liikuntajärjestöjen rooli liikuntakulttuurissa, sen toteuttajana ja myös samalla toiminnallisena rakenteena ulottuu paitsi kansanliikkeiden merkitykseen suomalaisten sivistäjänä aina 1800-luvulta lähtien (ks. Alapuro & Stenius 1989) myös järjestötoimintaan kansalaistoiminnan organisoituna muotona (Siisiäinen & Blom 2009). Se,

että myös liikunnassa kansalaistoiminta saa muotonsa järjestön hahmossa, on ollut perusteltua myös kilpaurheilun näkökulmasta. Paikallisista kilpailuista on kautta aikojen edetty alueellisiin ja kansallisiin kisoihin ja lopulta kansainvälisille kisakentille ja olympialaisiin. Vuoden 1918 sisällissodan vuoksi järjestötoiminta latautui muita maita voimakkaammin poliittisesti työväen ja porvareiden urheiluliikkeisiin, joiden hegemoninen valta-asema pysyi yllä 1990-luvun alkuun asti (Heikkala 1998).

Järjestötoimintaa on pitänyt yllä myös sen vahva valtiosuuntautuneisuus (Siisiäinen & Kankainen 2009) ja tätä on liikunnan kontekstissa tukenut edellä mainittu liikuntalaki määrittellessään esimerkiksi valtakunnallisten liikuntajärjestöjen valtionapukelpoisuuden. Valtion ja kansalaisjärjestöjen toimintayhteys vuoroin autonomian tai julkisen politiikan toteutuksen näkökulmista katsoen on myös kansainvälisesti lähtökohdana keskusteluille siitä, miten liikuntakulttuuria eri maissa toteutetaan ja miten maiden järjestelmät organisoituvat (Scheerder, Claes & Willem 2017).

Pyramidimallin keskeinen idea paikallisen, kansallisen ja kansainvälisen sidoksen lisäksi on hierarkkisuus (European Commission 2007). Pyramidin perusta eli urheiluseurat luovat toiminnan lokaalisti ja ainakin muodollisesti myös

mahdollistavat kansallisten organisaatioiden olemassaolon oikeutuksen. Paikallisten urheiluseurojen tehtävä on saada aikaan mahdollisimman paljon liikettä ja yhteisöllisyyttä sekä toteuttaa kansalaistoiminnan ideaalia, johon on liittynyt myös kilpaurheilun amatörismin ihanne eli kilpaurheilun harjoittaminen ilman palkkioita. Samaan aikaan institutionaalista valtaa käyttävät kansalliset ja kansainväliset järjestöt, joiden tehtävänä on nykyään yhä enemmän huippu-urheilun mahdollistaminen sekä kansallinen ja kansainvälinen vaikuttaminen (Lehtonen 2017c). Hierarkia näytetään pyramidimallissa sekä valta-asettelmana että vertikaalisena jäsenperustaisena ”omistajuutena”.

Aineisto ja menetelmät

Aineistona käytetyt valtionhallinnon liikuntapoliittiset asiakirjat (n=6) on esitetty taulukossa 1. Viisi kuudesta asiakirjasta on opetus- ja kulttuuriministeriön asettamia työryhmiä ja viimeisin (VNS 2018) valtioneuvoston selonteke liikuntapolitiikasta. Yhtä lukuun ottamatta työryhmät ovat yleispoliittisia. Huippu-urheilua käsitellyt vuoden 2010 muistio (OPM 2010) otettiin mukaan sen merkittävyyden vuoksi: aikaisemmissa tutkimuksissa on havaittu, että työryhmän toiminnalla legitimoitiin

laajempi liikunta- ja urheilujärjestelmän muutos. Sikäli asiakirja on myös liikuntakulttuurin näkökulmasta oleellinen. (vrt. Lehtonen 2015.) Asiakirjojen eli aineiston kokonaissivumäärä on 403. Taulukossa on kuvattu myös asiakirjojen esittelylehdellä työryhmälle asetettu keskeinen tavoite, joka kuvaa tarkennettummin asiakirjojen sisältöä.

Aineiston analysoinnissa sovellettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia yhdistämällä sekä kvantitatiivinen että kvalitatiivinen tutkimusote eli tutkimuksessa on myös piirteitä sisällön erittelystä. Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan sekä eritellen tekstiaineistoa että etsimällä siitä yhtäläisyyksiä ja eroja. Oleellista on myös tekstimassan tiivistäminen. Vastaavasti sisällön erittelyssä oleellista on tekstiaineksen määrällinen kuvailu kuten tiettyjen sanojen ilmenemistiheyksien laskeminen. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 105-108.)

Aineiston teoriaohjaavana analysointikehikkona sovellettiin urheilun pyramidimallia. Tätä kehystä sovellettiin tekstimassan ensi vaiheen analysoinnissa siten, että yli 400 sivun tekstimassa rajattiin aineistona suppeammaksi ja tutkimuskysymysten kannalta relevantiksi etsimällä tekstistä ensin ne kohdat, joissa käsiteltiin liikuntakulttuuria ja pyramidirakennetta (vrt. esim. Krippendorf 2013, 22–23). Apuna tässä

analysointivaiheessa oli menetelmällisesti edellä mainittu sisällön erittely, joka toteutui laskemalla asiasanan ”liikuntakulttuuri” lukumääräinen toistuvuus kussakin dokumentissa. Esiintyvyys on ilmoitettu aineistoa kuvaavan taulukon yhteydessä.

Koska tutkimuksen tavoitteena on analysoida liikuntakulttuuriin liitettyjä tulkintoja ja niiden muutosta, luettiin aineistoa kronologisesti vanhimmasta uusimpaan. Samalla mahdollistui tulkintojen teko siitä, esiintyikö muutoksuvailussa toistuvuuksia tai mahdollisia ajassa eteneviä prosesseja. Esimerkiksi liikuntajärjestöjen organisaatiouudistuksiin liittyvissä tutkimuksissa vastaavalaista asiakirjoista on ollut jäljitettävissä selkeitä päätösprosesseja ja muutoksuvauksia (vrt. Lehtonen 2015; Lehtonen & Mäkinen 2020).

Analysoinnissa keskityttiin ensin liikuntakulttuuria käsitteleviin tekstikohtiin. Jos näissä ei ollut mainintaa järjestöperustaisesta rakenteesta, tehtiin aineistosta kyseiseen aihepiiriin liittynyt teemoittelu. Tällä pyrittiin myös analysoitavan aineiston parempaan hallittavuuteen. Kokonaisuutena aineistosta pyrittiin löytämään näin ensin liikuntakulttuurista käytettyjä tulkintoja ja ymmärryksiä ja sen jälkeen analysoimaan, miten rakenteellinen järjestöperustainen pyramidimalli suhteutuu havaintoihin.

Taulukko 1. Aineistona käytetyt asiakirjat (asiasana: "liikuntakulttuuri").

Asiakirjan nimi	Sivu- määrä	Keskeinen tavoite	Asiasanan toistuvuus
Liikunta valintojen virrassa – kansallista liikuntaohjelmaa valmistelevan toimikunnan väliraportti (OPM 2007:13)	91	Kuvata ja arvioida liikuntakulttuurin nykytila ja kehittämishaasteet.	86
Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi: Ehdotus kansalliseksi liikuntaohjelmaksi julkisen ohjauksen näkökulmasta (OPM 2008:14)	101	Laatia julkishallinnon ohjauksen näkökulmasta ehdotus kansalliseksi liikuntaohjelmaksi sekä siihen liittyvät keskeiset suositukset.	68
”Sanoista teoiksi”, Huippu-urheilutyöryhmän ajatuksia suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi (OPM 2010:13)	67	Uudistaa tavoitteellisen, kansainväliseen menestykseen tähtäävän huippu-urheilun strategiset periaatteet sekä toiminnalliset vastuut eri toimijoiden kesken ja tehdä muutosehdotus huippu-urheilun edistämiseksi.	27
Suuntaviivoja liikuntapolitiikan tulevaisuuteen (OKM 2015:8)	30	Arvioida ja valmistella ehdotuksia liikuntapolitiikan tulevaisuuden suuntaviivoista sekä pohtia näkökulmia liikunnallisen elämäntavan ja erityisesti lapsi- ja nuorisoliikunnan lisäämiseksi ja etsiä keinoja liikunnan yhdenvertaiseen harrastamiseen sekä osallistumisen esteiden purkamiseen.	9
Valtion roolin ja ohjauskeinojen selkeyttäminen suomalaisessa liikunta- ja urheilukulttuurissa (OKM 2017:14)	56	Liikunnan ja urheilun avustusjärjestelmien ja ohjauskeinojen kokonaisvaltainen uudistaminen, selkiyttäminen ja vaikuttavuuden lisääminen, erityisesti liikunnan kansalais-toimintaa ja kuntia koskien. Lisäksi tehdä esityksiä avustusten käytön ja tuloksellisuuden seurannan kehittämiseksi.	6
Valtionneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta (VNS 6/2018)	58	Tavoitteena on tuoda esille liikunnan yhä laajempi ja monipuolisempi merkitys yhteiskunnassa ja luoda pohjaa 2020-luvun liikuntapolitiikalle maassamme sekä olla strateginen ja yhteiskuntapoliittinen asiakirja.	12
Yhteensä	403		208

Aineiston analysoinnin tuloksena syntyneet havainnot esitetään kronologisesti hyödyntämällä yksittäisiä aineisto-esimerkkejä.

Analysoinnin tuloksia ja niiden tulkintaa

Aineistona olleissa asiakirjoissa esiintyi sana liikuntakulttuuri tai sen taivutus yhteensä 208 kertaa. Määrällisen kokonaishuomion lisäksi tutkimushavainnosta on, että ajallisessa ulottuvuudessa liikuttaessa liikuntakulttuuri sanana esiintyy vuosien 2015–2018 aineistossa selvästi harvemmin kuin ensimmäisissä. Tulos johtunee pitkälti siitä, että kaksi ensimmäistä muistiotia ovat yhteydessä toisiinsa. Ensimmäisessä tavoitteena oli tuottaa kuvaus liikuntakulttuurin tilasta ja tulevaisuudesta (OPM, 2007) ja sen pohjalta laadittiin ehdotus kansalliseksi liikuntaohjelmaksi kehitysehdotuksineen (OPM, 2008). Yhteensä näissä kahdessa muistiossa liikuntakulttuuri mainittiin 154 kertaa ja loppuissa neljässä yhteensä 54 kertaa.

Asiakirjoista voi havaita myös liikuntapolitiikan sisällöllisen kehittymisen. Opetusministeriön (2008) kansallinen liikuntaohjelma on viimeisin liikuntapoliittinen asiakirja, joka huomioi liikuntakulttuurin osa-alueita laajasti nojaten väliraporttiin. Vaikka vuoden 2015 asiakir-

jan otsikko on samansuuntainen, *Suuntaviivoja liikuntapolitiikan tulevaisuuteen*, on työryhmän lopputulos kapea-alainen ja myös sivumäärällisesti suppea (30 sivua). Tätä voi pitää myös tutkimuksen yleistuloksena. Vuosien 2015–2018 asiakirjoissa liikuntakulttuuri näyttäytyy valmiiksi annettuna ja taustalle näkymättömäksi ymmärrettynä kokonaisuutena. Asiakirjojen varsinaisen sisältö käsittelee kohdennettuja liikuntapoliittisia tavoitteita ja mekanismeja. Nykypäivään tultaessa liikuntakulttuuri on entistä vahvemmin tapauskohtaisesti tulkittu ja ymmärretty.

Kattavasta määrittelystä kohti kohdennettua liikuntakulttuuria

Liikuntakulttuurin tilaa ja kehitystä kuvanneen väliraportin *Liikunta valintojen virrassa* (OPM 2007, 10) alussa liikuntakulttuuria määritellään suhteessa liikunnan edistämiseen seuraavasti: ”Liikunnan edistämisellä ymmärretään sekä yhteiskunnan hyvinvointipolitiikan toteuttamista liikunnan avulla että liikuntakulttuurin sisäistä, itseisarvoista kehittämistä” ja ”Liikuntakulttuurin sisäisessä kehittämisessä korostuu liikunnan kansalaistoiminnan edellytysten varmistaminen.”

Liikunnan edistäminen poliittisena toimena näyttäytyy kehittämisproses-

sina, jonka lopputuloksena politiikka-toimet muuntuvat liikuntakulttuuriksi. Mielenkiintoista on myös kirjaus ”sisäisestä” liikuntakulttuurista, koska sen vastinparia ei käsitellä ollenkaan. Toisin sanoen, mitä on ”ulkoinen” liikuntakulttuuri? Sisäinen kehittäminen linkittyy tekstissä vahvasti liikunnan kansalais-toimintaan, joten sen ulkopuolelle asetuva on ilmeisesti esimerkiksi organisointumatonta liikuntaa ja urheilua. Tulkintana on, että sisäisen liikuntakulttuurin kehittäminen tähtää liikuntakulttuurin järjestöperustaisen rakenteen vahvistamiseen ja tämä rakenne myös ylläpitää liikuntakulttuuria.

Väliraportissa (OPM 2007) tuotetaan aineiston ehdottomasti laajin kuvaus siitä, miten liikuntakulttuuri käsitteellistyy ja miten sitä tulkitaan. Määrittely tapahtuu pilkkomalla liikuntakulttuuri toiminnaksi, ilmiöiksi, tapahtumiksi, arvoiksi ja myös toteamuksiksi siitä, mitä liikuntakulttuuri on. Samalla liikuntakulttuurille syntyy suhde muihin yhteiskunnallisiin ilmiöihin kuten kestävään kehitykseen, maahanmuuttoon, ikääntymiseen, hallintoon tai kokonaan muihin kulttuurin lohkoihin kuten nuorisokulttuuriin. Näistä viimeistä kuvataan toteamalla: ”Kulttuurien kohtaaminen näkyy parhaiten nuorten liikunnassa. Liikunnan nuorisokulttuuriset ulottuvuudet ovat lisääntymässä perin-

teisen urheiluseurakulttuurin vaihtoehtona” (OPM 2007, 13).

Liikuntakulttuurin toiminnallisena rakenteena tunnustetaan niin julkinen kuin yksityinen sektori ja erityisesti viimeksi mainitun laajentuminen liikuntapalveluiden tuottajana ja kansalaiset näiden palveluiden kuluttajina. Olennaista kuitenkin on, että liikuntakulttuurin keskeisenä rakenteena myös tulevaisuudessa näyttäytyvät järjestöt: ”Liikuntakulttuurin suuntaamisessa tuhannet liikuntaseurat ovat avainasemassa” (mt. 50) tai ”[s]uomalainen liikuntakulttuuri perustuu suurelta osin kansalaistoimintaan” (mt. 54). Yhteiskunnan sektorialaiseen kolmijakoon liittyy liikuntakulttuurin ja valtion välisen suhteen määrittely, jonka mukaan: ”Valtiovalta on resurssiensa ohjannut suomalaisia liikuntakulttuuria vuodesta 1920, jolloin eduskunta jakoi ensimmäiset valtionavut urheilujärjestöjen toimintaan ja valtion urheilulautakunta perustettiin” (OPM 2007, 61). Kirjauksessa yhdistyy järjestötoiminnan ja valtion symbioosi. Siinä palataan työryhmän alkuperäiseen ajatukseen politiikkatoimien prosessimaisuudesta, joka aikaa myöten muuttuu kulttuuriseksi käytänteiksi. Liikuntakulttuuri näyttäytyy muovattavana ja ulkoa-ohjautuvana toimintakokonaisuutena, joka ei sisäsyntyisesti muunnu tai uusiudu.

Opetusministeriön vuonna 2008 julkaiseman varsinaisen kansallisen liikuntaohjelmaehdotuksen pääpaino on konkreettisissa kehittämissuhteissa, joita kirjattiin asiakirjaan yhteensä 43 kappaletta. Koska väliraportti (OPM 2007) taustoitti työtä, sisältää asiakirja vain vähän uutta tulkintaa liikuntakulttuurista. Sen sijaan liikkumisen ja fyysisen aktiivisuuden intensiteetin välistä sisällöllistä tematiikkaa puretaan edeten aina liikuntakulttuurin käsitelmäärittelyyn: ”Arkiliikunnan myötä liikuntakulttuuriin (liikkumiskulttuuriin) katsotaan kuuluvan myös harrastuksen ulkopuolinen fyysinen aktiivisuus (esim. työmatkakävely, pihatyöt)” (OPM 2008, 12). Käsitteellisesti liikuntakulttuuriin sisällytettiin näin alati laajentuva näkemys liikkumisen ja aktiivisuuden eri muodoista, tasoista ja intensiteetistä. Ne kaikki painottavat samalla liikuntakulttuurin fyysistä merkitystä. Valinta tuo esille liikuntapolitiikan ensisijaisen tavoitteen eli väestön fyysisen aktiivisuuden ja hyvinvoinnin lisäämisen osana hyvinvointipolitiikka. Huomiotta jäävät kuitenkin arvot ja kulttuuria ylläpitävät toimintatavat.

Asiakirjassa liikuntakulttuurista rajataan ulos huippu-urheilu (OPM 2008, 12). Vaikka tämä tapahtuu vain toimenpidetasolla, se kuvaa myös liikuntakulttuurin politisoimista, pilkkomista ja eri-

tyisesti huippu-urheilun eriyttämistä omaksi politiikka-agendakseen. Varsinaisesti tämä tulee näkyviin tämän artikkelin aineistona olevassa huippu-urheilua käsitelleessä työryhmämuitiossa (OKM 2010), jossa linjattiin erityisesti liikunta- ja urheilujärjestelmän uudelleen muotoutumista (ks. Lehtonen 2015). Aineiston perusteella voikin tulkita, että vuodet 2008–2010 ovat murroskohta liikuntakulttuurin sisällön määrittelyssä julkisen liikuntapolitiikan näkökulmasta. Tässä vaiheessa synnyttiin lopullinen käsitteellinen jakolinja ja hyvinvointiin tähtäävän liikuntakulttuurin ja huippu-urheilun välille.

Samalla kun *Liikkuva ja hyvinvoiva Suomi* -asiakirja rajaa huippu-urheilua kehittävät toimenpiteet pois agendalta, vahvistetaan asiakirjassa liikuntakulttuurin ja julkisten kasvatusta ja koulutusinstituutioiden yhteistyön merkitystä. Käsitteellisesti liikuntakulttuurista laajenee asiakirjassa yllättävään suuntaan ulottuen entistä vahvemmin julkisen sektorin toimintaan toteamalla ”kunnallisen päivähoiton liikuntakulttuurin muuttuneen hyvään suuntaan” (OPM 2008, 17). Tähän liittyen tunnustetaan myös liikuntakulttuuriin liittyvän eettisen ja arvoperustaisen keskustelun laajentuminen. Sen lisäksi, että julkisen sektorin rooli toimijasubjektina ja liikuntakulttuurin tekijänä vahvistuu, ymmärretään

myös omaehtoisen liikunnan irrallisuus esimerkiksi liikuntalain tarjoamasta arvopohjasta.

Määriteltäessä liikuntakulttuurin arvopohjaa palataan kuitenkin liikuntajärjestöihin ja kansalaistoimintaan liikuntakulttuurin rakenteena: ”Liikuntakulttuurin todellinen arvopohja ja eettisyyden taso määräytyvät poliittisen ohjauksen, hallinnon, kansalaistoiminnan ja kansalaisten päätösten yhteistuloksena. Käytännössä liikuntakulttuuri on arvoiltaan kirjava ja muuttuva” (mt. 20). Näin toteamalla myös suljetaan liikuntakulttuurista pois niitä, jotka eivät osallistu kansalaistoimintaan. Toisaalta päätösvalta annetaan myös kansalaisille itselleen, jolloin arvopohjasta tulee henkilökohtainen valinta ohi kollektiivisen yhteisymmärryksen.

Näkyvästä näkymätön – huippu-urheilu liikuntakulttuurissa

Huippu-urheilun työryhmä (OKM 2010) asetettiin marraskuussa 2008. Saman vuoden helmikuussa oli saatu valmiiksi edellä kuvattu ehdotus kansalliseksi liikuntaohjelmaksi (OPM 2008).

Sanoista teoiksi -muistion sisällön koonneen työryhmän tehtävä oli kunnianhimoinen: ”uudistaa tavoitteelliseen kansainväliseen menestykseen tähtäävän huippu-urheilun strategiset periaat-

teet sekä toiminnalliset vastuut eri toimijoiden kesken niin, että suomalainen huippu-urheilu on eettisiltä periaatteiltaan kestävä ja valmennusosaaminen on korkeatasoista ja kansainvälisesti kilpailukykyistä.” Työryhmä tekikin useita huippu-urheilujärjestelmään koskevia ehdotuksia, ja myöhemmin prosessi johti useiden liikunnan ja urheilun keskusjärjestöjen lakkauttamiseen ja Olympiakomitean uudelleen organisointiin (Lehtonen 2017c).

Muistiossa tehdään selvä ero muun liikuntakulttuurin ja huippu-urheilun välille. Se ei tapahdu kuitenkaan riitauttaen vaan toteamuksena siitä, että liikuntakulttuurin voimasuhteet ovat vaihtuneet kilpailuorientaatiosta terveyden ja hyvinvoinnin tavoitteisiin. Samalla huippu-urheilu näyttätyy liikuntakulttuurin lähisukulaisena, mutta arveluttavana sellaisena: ”Se [huippu-urheilu] on yksi moniarvoisen liikuntakulttuurin osa-alue, julkisuudessa näkyvin, mutta samalla kiistellyin osa. Huippu-urheilun muusta liikuntakulttuurista erottavina tekijöinä toimivat ennen muuta urheilua ja liikuntaa kovemmat arvot – kilpailu, jatkuva kehitys, voittaminen” (OPM 2010, 23.) Näin todeten liikuntakulttuuriin itseensä syntyy myös sisäinen jännite ulottuvuuksille pehmeä liikuntakova huippu-urheilu, mikä tuottaa huippu-urheilulle tahattomia arvolatauksia.

Kilpailun elementti haastaa liikuntakulttuurin laajaa käsitteellistä määritelmää, eikä se näytä mahtuvan ajan hyvinvointia painottavaan tulkintaan liikuntakulttuurista. Muistiossa suhde näyttätyy alistaiseena, jossa huippu-urheilu ottaa kantaa vallitseviin yhteiskunnallisiin käsityksiin liikuntakulttuurin merkityksistä, joiksi luetellaan kasvatus, terveys ja yhteisöllisyys. Tulkinnan mukaan on siis olemassa vallitseva hegemoninen liikuntakulttuuri ja sen osakulttuurit, joista huippu-urheilu on näkyvimpiä.

Kenties sisältönsä eli huippu-urheilun vuoksi *Sanoista teoiksi* -muistiossa käytetään myös käsitettä urheilukulttuuri. Se liittyy tekstikokonaisuuksiin, joissa tuodaan esille urheilun arvostusta yhteiskunnassa. Kyse ei ole urheilukulttuurin – tai liikuntakulttuurin – sisäisestä arvoperustasta vaan siitä, miten urheilukulttuuri tai urheilu nähdään muiden silmin. Nämä yhteiskunnalliset perusteet, arvot tai toimintatavat määrittelevät asiakirjan mukaan urheilun suhteen liikuntakulttuuriin ja myös suomalaisuuteen: ”Huippu-urheilu on osa suomalaista kulttuuria, historiaa ja yhteiskuntaa. Huippu-urheilu voi jatkossakin olla rakentava ja innostava vaikuttaja suomalaisessa yhteiskunnassa” (OPM 2010, 50). Näkökulma ei liity nationalismiin, mutta huippu-urheilulla näyttää olevan pakottava tarve osoittaa paikkansa osa-

na suomalaisuutta, kansallista kulttuuria ja laajempaa yhteiskunnallista viitekehystä.

Asiakirjassa huippu-urheilun suhde järjestötoimintaan on vakaa, mutta siinä luotiin perustelut liikunta- ja urheilujärjestelmän uudelleen organisoitumiselle ja uudennaisille toimintatavoille. Tällä ei heikennetty liikuntajärjestöjen asemaa, mutta ravisteltiin rakenteita ja kiinnityttiin toiminnallisesti verkostoihin: ”Suomen suurin kansalaisliike ryhtyy purkamaan huippu-urheilun alueella toiminnan kehittämistä haittaavia rakenteita ja rakentamaan tilalle uutta verkostoitumiseen ja yhteistyöhön perustuvia toimintatapaa ja -kulttuuria” (OPM 2010, 50). Tahtotilaksi siis asetettiin huokoisempi liikunta- ja urheilujärjestelmä, diversiteetiltään rikkaampi toimijajoukko ja uudet rakenteet. Liikuntakulttuurin ja uuden verkostomaisen toimintatavan yhteyttä ei sen sijaan avattu vaan pikemminkin pohdittiin sitä, millaisena urheilu näyttää muulle yhteiskunnalle.

Liikuntakulttuuri objektina ja kehityskohteena

Vuoden 2015 muistion mukaan (OKM 2015, 8) työryhmän toimeksiannon taustalla ”ovat lukuisat liikuntakulttuuria viime vuosina koskeneet uudistukset ja muutokset, joista merkittävimpi-

nä ovat kuluvalle hallituskaudella valmisteltu liikuntalakiuudistus, huippu-urheilun rakenteiden ja toimintamallien uudistaminen, uuden liikunnan katojärjestön, Valo ry:n synty sekä ministeriöiden (OKM ja STM) yhteiset linjaukset hyvinvointia ja terveyttä edistävään liikuntaan.” Luonnehdinta uudistuksista ja muutoksista viipaloi liikuntakulttuurin organisaatioksi (Valo), laiksi (liikuntalaki), rakenteiksi, toimintamalleiksi ja poliittiseksi linjaukseksi. Liikuntakulttuuri sai varsin yksityiskohtaisia merkityksiä ja sisältöjä. Työryhmän yhdeksi tehtäväksi asetettiin keskustelun käyminen eri toimijoiden rooleista liikuntakulttuurin kehittämisessä. Samalla vahvistuu vuoden 2007 muistiosta syntynyt tulkinta liikuntakulttuurista prosessina, objektina ja kehityskohteena.

Asiakirjassa palataan liikuntakulttuurin sisäisiin asioihin eli pois vuosien 2007–2008 hyvinvointipolitiikkaan liittyvästä tematiikasta. Liikuntakulttuuri toteutuu eräänlaisena asialistana ja toimenpide-ehdotuksina kuten: ”Esittää vaihtoehtoja urheilun eettisten kysymysten hallinnoinnille ja sille, miten urheilun ja liikunnan toimijat itse toteuttavat eettisesti kestäväää toimintaa, etsiä keinoja liikunnan yhdenvertaiseen harastamiseen sekä osallistumisen esteiden purkamiseen, yhteen sovittaa toimenpiteitä liikunnallisen elämäntavan

ja huippu-urheilun edistämiseksi liikuntapoliittisten tavoitteiden mukaisesti.”

Tähän yksityiskohtaiseen asialistamaiseen liikuntakulttuuriin sopii hyvin muistiossa esitetty liikuntakulttuurin mittaroinnin, seurannan ja arvioinnin vaatimus, joka nähtiin osana vaikuttavampaa liikuntapolitiikkaa (OKM 2015, 25). Tämä tematiikka jatkui myös vuoden 2017 muistiossa, jossa todettiin seuraavasti: ”liikuntakulttuurin tilaa kuvaava tietopohja on hajanaista, eikä mahdollista täsmällistä järjestelmän kehittämistä tai vaikutusten arviointia” (OKM 2017, 14). Varsinainen tehtävänanto työryhmälle toisti osittain itseään, koska tavoitteeksi asetettiin esitysten tekeminen valtion roolin ja ohjauskeinojen selkeyttämiseksi liikunta- ja urheilukulttuurin edistämiseksi (OKM 2017, 11). Viipaloitu ja toimenpiteiden täyttämä liikuntakulttuuri näyttää nykyin muistiossa roolien, työnjaon ja ohjauksen ongelmavyöhyteenä, jota käsiteltiin nyt entistä yksityiskohtaisemmasta näkökulmasta eli valtion roolista käsin ja hallinnollisena asiana.

Muistiossa tunnistettiin entistä suurempi tarve ylisektoraaliseen toiminnalle, veikkausvoittovaroihin liittyvät uhkakuvat ja palvelutuotannoltaan entistä laajentuneempi liikunta- ja urheilutoiminta. Laajentunut toimijakenttä ja sen tarpeet nähtiin valtionohjauksellisena

vaikeutena ja asteittain tunnistettiin liikuntajärjestöjen ylläpitämisen rakenteen riittämättömyys: ”Tyypillisesti liikunnan ja urheilun edistäminen on katsottu olevan valtion ja kuntien sekä järjestöjen ja seurojen yhteistyötä. Liikuntakulttuuri on vuosikymmenten myötä laajentunut, moninaistunut ja eriytynyt merkittävällä tavalla. Erityisesti terveyden sekä hyvinvointiin liittyvien tuotteiden ja palveluiden kysyntä on kasvanut, mistä johtuen yksityisen sektorin rooli on korostunut” (OKM 2017, 13).

Toimenpide-ehdotuksissaan työryhmä kuitenkin edellä tunnistamastaan poiketen keskittyy suurimmalta osin valtakunnallisten liikuntajärjestöjen yleisavustuksia koskeviin detajitason yksityiskohtiin (OKM 2017, 23). Muut asiakirjan pääotsikkojen kehittämiskohteet – poikkihallinnollisuus, kuntien valtionosuudet, vähävaraisten lasten ja nuorten harrastaminen, verotus ja huippu-urheilun edistäminen – jäävät yleisluontoisemmiksi. Vaikka tämä tutkimuksellinen huomio liittyy enemmän liikuntapolitiikan tapoihin edetä politiikkaprosesseissaan, se tuo esille asiakirja-aineistossa havaitun jatkumon valtion ja liikuntajärjestöjen symbioottisesta suhteesta ja rakenteesta. Samalla valtionohjauksen ja liikuntakulttuurin välisestä suhteesta muodostuu synonyymi valtion ja liikuntajärjestöjen suhteelle.

Tutkimuksessa aineistona käytetyistä asiakirjoista viimeisin, *Liikuntapoliittinen selonteko* (VNS, 2018), on yhteydessä edellä mainittuun liikunnan valtionohjausta käsitteeseen työryhmämuistioon. Kyseisessä muistiossa selonteko asetettiin hallinnonalojen yhteisohjausta kehittäväksi toimenpide-ehdotukseksi. Tavoitteeltaan asiakirja on muutenkin erilainen, sillä poliittisten selontekojen ja työryhmämuistioiden dokumenttien funktiot ovat erilaiset. Liikunnan kontekstissa selonteolla on työryhmiin verrattuna yleispoliittista merkitystä, sillä asiakirjan tavoite määriteltiin näin: ”Tämän liikuntapoliittisen selonteon tavoitteena on toisaalta tuoda esille liikunnan yhä laajempi ja monipuolisempi merkitys yhteiskunnassa ja toisaalta luoda pohjaa 2020-luvun liikuntapolitiikalle maassamme. Selonteon tavoitteena on olla strateginen ja yhteiskuntapoliittinen asiakirja” (VNS 2018, 2).

Yleispoliittisuudesta huolimatta tai ehkä juuri sen takia liikuntakulttuuriin liittyviä tulkintoja löytyy vähän ja asiansana liikuntakulttuuri toistuu 12 kertaa. Toinen sisällöllinen huomio, joka myös vaikuttaa tulkintoihin liikuntakulttuurista, liittyy selonteossa valittuun tapaan raportoida sidosryhmien lausuntoja. Selonteko toimii eräänlaisena kirjallisena välittävänä tahona koko prosessin aikana esitellyille havainnoil-

le ja kuulemisille liikunnasta ja urheilusta yleensä. Huomio on enemmän aineistollinen mutta oleellinen pohdittaessa tekstistä muodostuvia tulkintoja.

Artikkelin tulosten näkökulmasta raportointitapaa voi pitää analogisena suhteessa aikaisemmin esitettyihin havaintoihin liikuntakulttuuriin liittyvistä viipalemaisemmista ja tapauskohtaisemmista tulkinnoista. Selonteossa tämä määrittelyvalta muuttuu entistä yksityisemmäksi ja intressipohjaisemmaksi. Kokonaisvaltainen ja yhdessä jaettu ymmärrys ja tulkinta liikuntakulttuurista jätetään leijumaan ilmaan. Sidoryhmien tulkinnoissa esimerkiksi liikunnan aluejärjestöt esittävät ”alueellisen liikuntakulttuurin vahvistamista” ja Urheilupistojen yhdistys toteaa, että ”medikalisoivasta ja ylhäältä ohjatusta liikuntakulttuurista tulisi edetä yksilön omien valintojen ja mahdollisuuksien kautta rakentamaan ’hyvää elämää’” (VNS 2018, 13).

Intressien moninaisuus heijastuu myös muihin liikuntakulttuuria arvotaviin tai muuten täydentäviin tulkintoihin kuten ”yhdenvertainen liikuntakulttuuri” ja ”sukupuolten välinen tasa-arvo liikuntakulttuurissa”. Jokainen yksittäinen toimija voi näin antaa liikuntakulttuurille oman merkityksensä ja tulkinnallisen ympäristönsä ja liikuntakulttuurista tulee jokaisen toimijatahon

oma, jopa henkilökohtainen maailma. Tulkintaa vahvistaa havainto, että asiakirjassa ikään kuin päästetään irti liikuntakulttuurista yhtenäisenä ymmärryksenä kirjoittamalla ”liikuntakulttuuri on globaali ilmiö, jonka kehitysuuntia ei voi enää kansallisesti hallita” (VNS 2018, 43). Tällä vahvistetaan paitsi liikuntakulttuurin toimijakohtaista määrittelyvaltaa myös poistetaan liikunta- ja urheilujärjestelmän toimijoilta tarve tuottaa yhteinen tulkinta liikuntakulttuurista. Kansallisen liikuntakulttuurin määrittelyvalta ilmenee tekstissä kansainvälisillä foorumeilla tapahtuvana vaikuttamisena tai kauppasuhteena Kiinan kanssa (mt. 43).

Huolimatta siitä, että liikuntakulttuuri näyttäytyy asiakirjassa toimijan omana maailmankuvana, liikuntajärjestöt asetetaan edelleen liikuntakulttuurin kantavaksi rakenteeksi. Jo johdannossa tuodaan esille liikuntakulttuurin erityispiirteinä kuntien lisäksi kansalais-toiminta (VNS 2018, 2). Ympyrä sulkeutuu liikunnan kansalaistoimintaan liittyvien tulevaisuuden politiikkatoimien yhteydessä: ”Yhteiskunnan kannalta elinvoimainen ja kehittyvä kansalaisyhteiskunta on tavoiteltava tila myös jatkossa. Myös liikuntakulttuurissa on tavoiteltava tilannetta, jossa mahdollisimman suuri osa liikuntatoiminnasta organisoituu nimenomaan kansalaistoimin-

nan kautta” (VNS 2018, 33).

Kirjaus vahvistaa läpi koko aineiston kulkeneen ristiriidan, jossa julkinen liikuntapolitiikka tunnistaa liikuntakulttuurin monet kasvot ja asiayhteydet mutta rakenteellisesti palaa aina alkujuurilleen liikuntajärjestöihin julkisen politiikan toteuttajina.

Pohdinta ja johtopäätökset

Liikuntapolitiittisten asiakirjojen analyysin perusteella liikuntakulttuuri näyttäytyy muovattavana objektina, jota kehitetään, edistetään ja parannetaan erilaisin julkisen politiikan toimenpitein. Jopa siinä määrin, että erilaiset toimenpiteet muodostavat aineistokorpuksen jälki-puoliskolla (2015–2018) yksityiskohtaisen tulkintamaailman liikuntakulttuurista. Kollektiivinen käsitys siitä, miten ja missä yhteyksissä liikuntakulttuurista tuotetaan yhteinen ymmärrys, muuttuu intressisidonnaiseksi ja jopa henkilökohtaiseksi ”asialistaliikuntakulttuuriksi.” Vastinparina tälle liikuntakulttuurin tulevaisuus näyttäytyy globaalina maailman keskusteluareenana. Havainnot ovat ymmärrettäviä suhteessa esimerkiksi liikunnan ja urheilun globalisointumiseen, kaupallistumiseen ja medioitumiseen (vrt. esim. Kolamo 2018).

Näitä lukuisia liikuntakulttuurin sisäisiä kehitysuuntia toistetaan ja tun-

nistetaan asiakirjoissa, mutta rakenteellisesti palataan toistuvasti ajatukseen kansalaisjärjestöistä liikuntakulttuurin rakenteena sekä sen sisältöjen ja arvojen määrittelijänä. Tosin arvoperustan määrittelyssä sijaa annetaan kansalaisille yksilöinä tai muuten tuotetaan ymmärrys siitä, että eettinen pohdinta ja arvokeskustelu hajoaa erityisesti liikunnan hallinnollisen ja yksilökeskeisen pirstoutumisen myötä. Liikuntakulttuurin yhteisestä ymmärryksestä ei jää kovin paljon jäljelle tilanteessa, jossa siitä tulee arvoperustaltaan henkilökohtainen, poikkihallinnollinen, globaali tai tietyn sidosryhmän itse määrittelemä.

Tältä osin artikkelin johtopäätöksissä ja pohdinnassa joudutaan palamaan artikkelin alussa esitettyyn ristiriitaan: tiedämme liikuntakulttuurin nykytilan ja tulevaisuuttakin voidaan hieman ennakoita, mutta julkisen politiikan näkökulmasta toimijatason rakenteelliset ratkaisut etsitään perinteistä käsin. Tällöin takaudutaan liikuntajärjestöihin ensisijaisina julkisen politiikan paikallisina, kansallisina ja kansainvälisinä toteuttajina – siis 1900-luvun alkuun (vrt. Vasara 2004). Liikuntajärjestöjen ja urheilun pyramidirakenteen valta-asema on sisäänkirjoitettu julkiseen liikuntapolitiikkaan.

Rakenteen toistuvuutta voi tarkastella myös vallan näkökulmasta. Liikuntajärjestöjen ja valtion liikuntahallin-

non systeemisen kokonaisuuden valtarakenteet päättäjaverkostoissa ovat viimeiset kolme vuosikymmentä olleet hyvin keskittyneitä sekä organisaatio- että henkilötasolla (Lehtonen 2017b; Mäkinen, Lämsä & Lehtonen 2019). Tässä näkökulmasta tulkittuna keskittynyt valtarakenne on itse tuottanut asiakirjoihin diskurssia liikuntajärjestöistä liikuntakulttuurin ylläpitäjänä. Tämä näkökulma, toisin sanoen liikuntapoliittisten diskurssien ja valtarakenteen välinen yhteys, tarjoaa yhden kehiteltävän jatkotutkimusaiheen (vrt. Sam 2003).

Aineiston ajallisesta näkökulmasta liikuntakulttuurista tuotetut tulkinat haihtuivat kymmenen vuoden perspektiivissä tarkoista käsitelmäärittelyistä lukijalle tarjotuksi oletetuksi ymmärryksenä liikuntakulttuurista. Havaintoa tukee myös yleisnäkemys asiakirjojen sisällöistä. Niissä siirryttiin laaja-alaisesta liikuntaohjelma-asiakirjasta yksittäisiä tehtävänäntoja toteuttaneisiin täsmätyöryhmiin. Tältä osin kyse on myös julkishallinnon tavoista toimia, politiikan politisoitumisesta ja sen mahdollisista vaikutuksista kulloinkin asetettaviin tehtävänäntoihin (vrt. Temmes 2014). Tämä rajoite on myös hyvä tunnistaa pohdittaessa aineiston mahdollisia rajoituksia. Selvää on, että yksittäiset toimeksiannot eivät välttämättä ole edes velvoittaneet työryhmiä käymään keskuste-

lua liikuntakulttuurista, jolloin se ei ole myöskään dokumentoitunut asiakirjoihin. Toisaalta kaikissa asiakirjoissa säännömukaisesti kuvailtiin liikuntaa ja urheilua, sen merkityksiä, rajoituksia tai tulevaisuuden näkymiä monisanaisesti eli tuotettiin havaintoja liikuntakulttuurista itsestään.

Osa aineiston asiakirjoista voisi myös kutsua muutosasiakirjoiksi, joilla on ollut oma tarkoituksensa osana julkisen liikuntapolitiikan toteumaa. Tässä näkökulmasta katsottuna asiakirjojen sisältö asettuu kuitenkin tutkimuksellisesti uuteen perspektiiviin, jolloin asiakirja-analyysin voisi sovittaa osaksi liikunnan ja urheilun politiikkaprosessien tutkimusta.

Lopuksi voi pohtia, miten liikuntakulttuuria voi kehittää tai edistää julkisen liikuntapolitiikan näkökulmasta sen muuttuessa subjektiivisiksi ja tapauskohtaisiksi tulkinnoiksi, joita lopulta määritellään globaaleilla areenoilla. Voi esimerkiksi kysyä, millä perusteilla julkinen tuki liikunnalle ja urheilulle jatkossa kohdennetaan tai mitä ja millaista liikuntakulttuuria julkisella liikuntapolitiikalla lopulta kehitetään ja edistetään. Koska ristiriita näyttää julkisessa hallinnossa liikuntapolitiikan näkökulmasta pysyvältä, tarve liikuntakulttuurin käsitteellisille pohdinnoille on ilmeinen myös tulevaisuudessa.

LÄHTEET

- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik (1989) Kansanliikkeet loivat kansakunnan. Teoksessa Risto Alapuro, Ilkka Liikanen, Kerstin Smeds & Henrik Stenius (toim.) *Kansa liikkeessä*. Vaasa: Kirjayhtymä, 7–52.
- European Commission (2007) *White Paper on Sport*. 2007/0391. Bryssel: European Commission. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0391&rom=EN> (Tarkastettu 12.3.2020.)
- European Commission (2018) *Special Eurobarometer Sport and Physical Activity*. Special Eurobarometer 472 – Wave EB88.4 – TNS opinion & social. Bryssel: European Commission.
- Heikkala, Juha (1998) *Ajolähtö turvattomiin kotipesiin. Liikunnan järjestökentän muutos 1990-luvun Suomessa*. Väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 641. Tampereen yliopisto.
- Heinemann, Klaus (1989) *Der "nicht-sportliche" Sport*. Teoksessa Knut Dietrich & Klaus Heinemann (toim.) *Der nicht-sportliche Sport*. Schorndorf: Hofmann.
- Itkonen, Hannu (1996) *Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta*. Tampere: Gaud-eamus.
- Jarvie, Grant (2006) *Sport, Culture and Society. An Introduction*. New York: Routledge.
- Kokkonen, Jouko (2015) *Suomalainen liikuntakulttuuri. Juuret, nykyisyys ja muutossuunnat*. Suomen Urheilumuseosäätiön tutkimuksia n:o 3. Helsinki: Urheilumuseo.
- Kolamo, Sami (2018) *Mediaurheilu. Tunnetalouden dynamo*. Tampere: Vastapaino.
- Koski, Pasi & Heikkala, Juha (1998) *Suomalaisten urheilujärjestöjen muutos. Lajiliitot professionaalistumisen prosessissa*. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, Tutkimuksia No 63. Jyväskylän yliopisto.
- Krippendorf, Klaus (2013) *Content Analysis. An introduction to its methodology*. 3rd ed. California: Sage Publications, Inc.
- Käypä hoito -suositukset (2015) *Liikuntaan liittyviä määritelmiä*. Käypä hoito -verkkosivut. <https://www.kaypahoito.fi/nix01203> (Tarkastettu 12.3.2020.)
- Lehtonen, Kati (2015) *Suomalaisen urheiluliikkeen muutosprosessi systeemitieteellisesti tulkittuna*. *Hallinnon Tutkimus* 34:4, 326–340.
- Lehtonen, Kati (2017a) *Building of the legitimacy of a sports organisation in a hybridised*

operating environment – case Finland. *European Journal for Sport and Society* 14:2, 166–181.

Lehtonen, Kati (2017b) Luolamiehet ja suurliikunta-kaajat suomalaisessa liikunnan ja urheilun eliittiverkostossa. *Yhteiskuntapolitiikka* 82:2, 127–140.

Lehtonen, Kati (2017c) *Muuttuvat rakenteet – Staattiset verkostot. Suomalaisen liikunta- ja urheilujärjestelmän rakenteelliset muutokset 2008–2015*. Väitöskirja. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 331. Jyväskylä: Likes.

Lehtonen, Kati (2020) Pyramidin raunoilla. Teoksessa Mikko Salasuo, Kati Lehtonen & Päivi Berg (toim.) *Siitä on pikemminkin vaiettu. Kirjoituksia kiusaamisesta, syrjinnästä ja epäasiallisesta kohtelusta lasten ja nuorten liikunnassa ja urheilussa*. Nuorisotutkimusverkoston/Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 151. Helsinki: Liike. 87–90.

Lehtonen, Kati & Mäkinen, Jarmo (2020) The Finnish sport system in transition: From a mixed model back to the Nordic sport movement? Teoksessa Mikkel B. Tin, Frode Telseth, Jan Ove Tangen and Richard Giulianotti (toim.) *The Nordic Model and Physical Culture*. London: Routledge. 117–130.

Lehtonen, Kati & Laine, Kaarlo (2020) Creating new sport policy - The case of Finnish schools on the move program. Teoksessa Mikkel B. Tin, Frode Telseth, Jan Ove Tangen and Richard Giulianotti (toim.) *The Nordic Model and Physical Culture*. London: Routledge. 21–35.

Liikuntalaki (2015) <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150390> (Tarkastettu 13.3.2020.)

Markovits, S. Andrei & Smith, T. David (2007) *Sports Culture Among Undergraduates: a Study of Student Athletes and Students at the University of Michigan*. Ann Arbor, MI: Michigan Publishing, University of Michigan Library. DOI: <http://dx.doi.org/10.3998/spo-books.5099288.0001.001>

Mäkinen, Jarmo, Lämsä, Jari & Lehtonen, Kati (2019) The structural changes of Finnish sports policy networks, 1989–2017. *International Journal of Sport Policy and Politics* 11:4, 561–583.

Mäkinen, Jarmo (toim.) (2019) *Aikuisväestön liikunnan harrastaminen ja vapaaehtoistoiminta*. KIHUn julkaisusarja, nro 67. Jyväskylä: Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus.

Opetusministeriö [OPM] (2007) *Liikunta valintojen virrassa – kansallista liikuntaohjelmaa valmisteleavan toimikunnan väliraportti*, OPM 2007:13. Helsinki: Opetusministeriö.

Opetusministeriö [OPM] (2008) *Liikkuva ja hyvinvoinniva Suomi: Ehdotus kansalliseksi liikuntaohjelmaksi julkisen ohjauksen näkökulmasta*, OPM 2008:14. Helsinki: Opetusministeriö.

Opetusministeriö [OPM] (2010) *”Sanoista teoiksi”, Huippu-urheiluyöryhmän ajatuksia suomalaisen huippu-urheilun kehittämiseksi*, OPM 2010:13. Helsinki: Opetusministeriö.

Opetus- ja kulttuuriministeriö [OKM] (2015) *Suuntaviivoja liikuntapolitiikan tulevaisuuteen*, OKM 2015:8. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Opetus- ja kulttuuriministeriö [OKM] (2017) *Valtion roolin ja ohjaukeinojen selkeyttäminen suomalaisessa liikunta- ja urheilukulttuurissa*. OKM 2017:14. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Pirnes Esa & Tiihonen Arto (2010) Hyvinvointia liikunnasta ja kulttuurista. Käsitteiden, kokemusten ja vastuiden uusia tulkintoja. *Kasvatus & Aika* 4:2, 203–235.

Ropohl, Günter (1999) Philosophy of socio-technical systems. *PHIL & TECH* 4:3, 59–71.

Sam, Michael P. (2003) What's the big idea? Reading the rhetoric of a national sport policy process. *Sociology of Sport Journal* 20:3, 189–213.

Scheerder, Jeroen, Claes, Elie & Willem, Annick (2017) Does it take two to tango? The position and power of national sport bodies compared to their public authorities. Teoksessa Jeroen Scheerder, Annick Willem & Elie Claes (toim.) *Sport Policy Systems and Sport Federations. A Cross-national Perspective*. London: Palgrave Macmillan, 1–18.

Siisiäinen, Martti & Blom, Raimo (2009) Associational activeness and attitudes towards political citizenship in Finland from a comparative perspective. *Journal of Civic Society* 5:3, 265–281.

Siisiäinen, Martti & Kankainen, Tomi (2009) Järjestötoiminnan kehitys ja tulevaisuuden näkymät Suomessa. Teoksessa *Suomalaiset osallistujina. Katsaus suomalaisen kansalaisvaikuttamisen tilaan ja tutkimukseen*. Oikeusministeriön julkaisuja 2009:5. Helsinki: Oikeusministeriö, 90–137.

Temmes, Markku (2014) Poliittikan politisoituminen – virkamiestyön kriisi. *Hallinnon tutkimus* 33:1, 54–62.

Tiihonen, Arto (2014) Liikuntakulttuurin käsitteet muuttuvat ja muuttavat. *Valtion liikunta-neuvoston julkaisuja* 2014:6. Helsinki: Valtion liikuntaneuvosto.

Tin, Mikkel B., Telseth, Frode & Tangen Jan Ove (2020) Introduction: The Nordic model and physical culture. Teoksessa Mikkel B. Tin, Frode Telseth, Jan Ove Tangen & Richard Giulianotti (toim.) *The Nordic Model and Physical Culture*. London: Routledge, 1–18.

Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tähtinen, Juhani, Rinne, Risto, Heinonen, Olli J. & Nupponen, Heimo (2002) Liikuntakulttuurin muutos ja elämäntyylien eriytyminen. *Liikunta ja Tiede* 39:1, 47–55.

Valtioneuvosto [VNS] (2018) *Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta*, VNS 6/2018. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/SiVM_22+2018.aspx (Tarkastettu 1.3.2020.)

Vasara, Erkki (2004) *Valtion liikuntahallinnon historia*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja 158. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura.

Zacheus, Tuomas (2008) *Luonnonmukaisesta arkiliikunnasta liikunnan eriytymiseen. Suomalaiset liikuntasukupolvet ja liikuntakulttuurin muutos*. Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja C 268. Turun yliopisto.

LitT **Kati Lehtonen** työskentelee erikois-tutkijana Liikunnan ja kansanterveyden edistämisyksikössä Jyväskylässä. Hänen tutkimusintresseihinsä kuuluvat hallinnon ja politiikan tutkimus, järjestötoiminta laaja-alaisesti ja käsitteellisesti rakenteet, verkostot ja valtaan liittyvät kysymykset. Liikunnan kontekstissa nämä liittyvät Lehtosen tutkimuksissa tällä hetkellä tasa-arvoon, vammaisurheiluun, järjestöjen hallitustyöskentelyyn ja alkuperäiskansa saamelaisen urheilun organisoitumiseen.